
MIQUEL PUEYO

A L'ENTORN DE LA
UNITAT DE LA LLENGUA:
SOCIOLINGÜÍSTICA I FILOLOGIA

E

El tema de la “indiscutible” i tanmateix discutidíssima unitat del català recorda cada cop més l’anècdota familiar de les galetes que ranciugen i que es treuen sempre que hi ha visites, a veure si algun dia s’acaben. La discussió sobre el particular s’hi assembla força perquè, en definitiva, es basa justament en la contraposició de dues fermes voluntats: la dels qui aspiren a veure desaparèixer les galetes i la d’aquells que no estan disposats a cruspir-se-les, encara que els matin. Això significa senzillament que el tema de la unitat s’ha plantejat gairebé per atzar en el camp de la filologia, ja que no es tracta, al capdavant, d’una polèmica lingüística, sinó d’una disputa que té un rerafons eminentment ideològic, sociològic i actitudinal.

Per bé que del que més s’ha parlat és del secessionisme que ve de València, la veritat és que han sorgit “ismes” amb pretensions cismàtiques a les Illes, a Tortosa, a Maella, a Lleida..., i en molts d’altres indrets, probablement. Aviciats per la dictadura, inspirats pels cacics o alimentats per desconfiances històriques, en tots els casos descobriríem un caràcter ben diferenciat i alhora, una convergència final. Algun dia s’haurà de fer una recopilació raonada d’aquests moviments: dels que han mort —com el LERIDANISMO (Pueyo, 1984)—, dels que viuen amb salut i dels que encara sorgiran. De moment, però, cal evitar l’arrogància o la ingenuïtat de creure’ls animats per una turba de goril·les i despatxar la qüestió amb l’argument que són faves comptades i que qui no ho entengui és perquè no sap un borrall de filologia. Per què? Doncs perquè la forma com l’opinió pública reacciona enfront d’aquests temes té molt a veure amb les emocions i les actituds i poc o gens amb les cavil·lacions de la romanística, que reclama una disposició mental més assossegada.

Pel que fa al futur de la unitat de la llengua, no em sembla exagerat de considerar supèrflues –almenys des de la perspectiva dels parlants reals implicats en el conflicte– les opinions favorables de la Real Academia Española de la Lengua, la declaració de la taula rodona del XVI *Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*, les definicions de la *Gran Enciclopedia Larousse* o de *The New Encyclopaedia Britannica* o els múltiples llibres blancs que puguin endegar-se. Aquesta tàctica (reivindicar amb arguments d'autoritat la unitat de la llengua) constitueix un error d'orientació gruixut, car el problema és inexistent a nivell filològic, per tal com –d'acord amb els criteris de la filologia tradicional– la unitat del català ja va ésser corroborada en el segle passat. ¿A què treu cap, doncs, i quin interès científic pot tenir salmodiar rítmicament les mateixes raons? Dificilment pot deixar d'entendre's que aquesta “qüestió valenciana” tan rebregada té ben poc a veure amb cap disputa filològica; l'alternativa que en el fons es planteja no és català/valencià, sinó ús/no ús de la llengua pròpia (o en tot cas, ús predominantment simbòlic). En poques paraules, va glossar aquest dilema J. V. Marqués:

“Un model de raonament explicitat

No, la nostra llengua no és el català.

Tenim llengua pròpia, nosaltres: el valencià.

Sí, té elements catalans, però hi ha un component pre-català.

I una elaboració postcatalana.

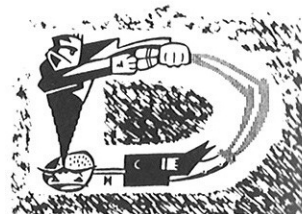
Com que tenim llengua pròpia, podem fer-ne allò que vulguem.

Per exemple, no utilitzar-la.

Què no és nostra?” (Marqués, 1974: 20).

Encara més: el contraatac lingüístic resulta inadequat perquè amb arguments exclusivament filològics no és possible de demostrar l'existència real d'una comunitat lingüística, amb els seus límits espacials i humans, a no ser que hom estigui disposat a negar, contra tota evidència, que les llengües no existeixen en elles mateixes, sinó a través dels seus parlants i de l'ús que aquests en fan. Ni tan sols la consideració de nous factors com els proposats per Stewart (vid. Dittmar, 1975) a l'hora de classificar les varietats compromeses en una societat multilingüe (estandarització, autonomia, tradició històrica i vitalitat), permeten d'obviar satisfactòriament la dificultat de definir què és llengua i quines característiques ha de reunir una variable d'estructura lingüística per ésser així definida.

Fins i tot un criteri aparentment tan objectiu com la mútua intel·ligibilitat (si els parlants de dues varietats poden entendre's, és que pertanyen a la mateixa llengua) es revela inestable i poc segur, no només perquè llengües diferents són, sovint, mútuament intel·ligibles (Haugen, 1967) sinó perquè, en general, aquesta possibilitat de comprensió està influïda per les actituds i per les relacions de domini dels grups implicats. Hans Wolff (1964) va tenir ocasió de comprovar-ho, quan avaluava la

intel·ligibilitat mútua entre el nembe i el kalabari, que són dues varietats afins, pertanyents a la família lingüística Ijaw i usades a la zona del Delta Est de Níger. Mentre que els parlants del nembe reconeixien explícitament la similitud de les dues varietats i afirmaven que podien entendre els parlants del kalabari, aquests declaraven que el nembe era una llengua molt diferent i gairebé totalment incompreensible per a ells. Darrere d'aquesta divergència, s'amagava l'ou d'una profunda disparitat socio-econòmica: mentre que els kalabari eren el grup més gran i econòmicament més pròsper del Delta, els nembe constituïen petites comunitats de pescadors. Per tant, els parlants de la varietat més prestigiosa (kalabari) simplement no entenien el nembe per raons extralingüístiques:

"In an area with high incidence of bilingualism the absence of intelligibility between two linguistically close dialects is indicative of the presence of "negative" factors which prevent interlingual communication. (...) Linguistic similarity, although it may play a limiting or boosting role, is not a decisive factor" (Wolff, 1964: 444).

La delimitació de llengües consemblants –i el cas de la disgregació de les llengües romàniques és, per a nosaltres, un exemple pròxim i clar– s'estableix en base a criteris que només parcialment poden ésser d'ordre estructural (com acabem de veure), ja que predominen els que són funcionals i els condicionaments de tipus psicològic, sociològic i polític. Partint d'aquesta premissa, mirar d'aconseguir la carta astral del català o el francès constitueix una qüestió bizantina: el català o el francès esdevenen llengües (neixen per a les preocupacions de la filologia) quan comencen a usar-se amb més freqüència, quan l'estructura social possibilita la creació i l'adopció d'un estàndard, quan hi ha una comunitat lingüística que es reconeix a ella mateixa com a tal. Al capdavall, tant podrien erigir-se com a llengües independents el valencià com l'andalús¹ i el més curiós és que hom trobaria, sens dubte, arguments filològics per defensar-ho, com els trobarien també els suïssos de parla alemanya o els nord-americans anglòfons.

De totes aquestes premisses, es desprenen constatacions transcendents. Segons Lluís V. Aracil.

"La unitat de la llengua catalana, redescoberta pels filòlegs del segle passat, tindrà ben poca significació prospectiva si nosaltres no redescobrim i reforcem la unitat sociolingüística de la nostra comunitat. El futur de l'idioma –inseparable del nostre futur– ens obliga a adoptar un punt de vista integrador, en funció de la nostra acció pràctica. Deixem, doncs, que els epígons de la filologia es demanin encara què "és" el català. La nostra qüestió és què fem (i farem) amb el català." (Aracil, 1982: 129, 130).

(1) *Vid.* VAZ DE SOTO, 1981.

L'autor, que fa una descripció militant de la norma andalusa ha advertit, molt prudentment, en el pròleg:

"Si las instancias conservadoras del idioma –digamos el arriero que conduce el carro– no actuaran, a su vez, como una fuerza cohesiva, el español actual acabaría por desmembrarse en diversos dialectos que engendrarían sin tardar otras tantas lenguas." (VAZ DE SOTO, 1981: 139).

Hi ha un contrast explícit i notable entre l'enfocament retrospectiu de la filologia i l'enfocament prospectiu de la sociolingüística, en el moment d'afrontar el tema de la disgregació lingüística. No sembla, de cap manera, que el recurs a l'autoritat ni el testimoni d'un passat harmoniós i curull de glòries sigui un revulsiu suficientment àcid per alterar una situació que es desenrotlla en el present i s'encamina cap al futur. Per tant, les accions més eficaces per reconstruir –més aviat que preservar– la integritat de la comunitat lingüística catalana s'han d'emprendre en el context d'una normalització integral; no es tracta d'una solució màgica, evidentment, però convé prendre'n consciència i no esperar que en faciliti l'antídoto qui ens va administrar la metzina.

Miquel Pueyo
Estudi General de Lleida

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARACIL, Lluís V. (1982): *Papers de sociolingüística*, Barcelona, Ed. de la Magrana.
- DITTMAR, Norbert (1976): *Sociolinguistics. A critical survey of the theory and application*, Londres, Edward Arnold Publishers.
- HAUGEN, Einar (1967): "Semicommunication: The Language Gap in Scandinavia", a *Explorations in Sociolinguistics*, Bloomington, Stanley Lieberon Editor, pp. 152-169.
- MARQUÉS, Josep- Vicent (1974): *País perplex*, València, Eliseu Climent Editor.
- PUEYO, Miquel (1974): *Lleida: ni blancs ni negres però espanyols*, Barcelona, Ed. 62.
- VAZ de SOTO, José María (1981): *Defensa del habla andaluza*, Sevilla, Consejería de Cultura de la Junta de Andalucía i Edisur.
- WOLFF, Hans (1964): "Intelligibility and Inter-Ethnic Attitudes", a *Language in cult.*